

**ДИНАМІКА З'ЯВИ ТЕРМІНІВ ІЗ МІЖНАРОДНИМИ
КОМПОНЕНТАМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
(слова з компонентом *гідро-*)**

© Кочан І. М., 2015

Розглянуто з'яву й фіксування у словниках термінів із компонентом *гідро-* в сучасній українській мові. З'ясовано їхні тематичні й семантичні групи, царину використання, зміну семантичної структури слова, їхню парадигматику та синтагматику, доцільність уживання в сучасних терміносистемах.

Ключові слова: українська мова, термінологія, міжнародні компоненти, слова зі складником *гідро-*.

The article considers the emergence and fixation in the dictionaries of the terms with the component *hydro-* in the modern Ukrainian language. It clears up their thematic and semantic groups, sphere of usage, the change of the semantic structure of a word, their paradigmatic and syntagmatic, the appropriateness of their usage in the modern systems of terms.

Keywords: Ukrainian language, terminology, international components, words with the component *hydro-*.

Кожна мова має свій міжнародний фонд слів, без яких не може обійтися, оскільки заступити їх цілковито національними відповідниками не вдається. Ідеться про слова з так званими інтернаціональними компонентами греко-латинського походження, відомі багатьом індоєвропейським мовам. Це здебільшого слова науково-технічної царини, що мають статус термінів різних галузей знань.

Мета. У розвідці розгляньмо становлення таких слів протягом сторіччя: від початку ХХ до перших десятиріч ХХІ. За допомогою філологічних, термінологічних і перекладних словників, з'ясуємо час з'яви слів із компонентом *гідр(о)-* в українській мові, належність їх до певних наукових царин та розширювання і звужування семантичної структури термінів. Відповідно **об'єкт** дослідження – слова з компонентом *гідро-*, **предмет** – фіксування їх у словниках, семантичні процеси в цих словах, їхня парадигматика й синтагматика.

Слова з міжнародними компонентами вже не водночас були в полі зору науковців, як то: Л. Азарова, Є. Карпіловська, Н. Клименко, А. Кислюк, Н. Кочукова, Г. Кухарчук, М. Фещенко, І. Черненко й ін., однак терміни з компонентом *гідро-* саме вони не досліджували.

Як зазначено в «Етимологічному словнику української мови», це перший компонент складних словосполук на взір: *гідроавіація, гідробур, гідровузол, гідроелектростанція, гідроенергія, гідрольодоріз* тощо. З'явився внаслідок виокремлення зі складних слів грецького походження типу *гідрографія*, у яких перший компонент *ύδρο* – “вода” [8, т. 1, с. 513]. У складних словах відповідає поняттям “вода”, “водний простір” [18, с. 168].

«Словарик чужих і не дуже зрозумілих слів» В. Доманицького (1906) не містить жодного слова з таким компонентом. Як засвідчує «Словар чужих слів» З. Кузелі та М. Чайковського, який побачив світ 1910 р. в Чернівцях, на той час були лексеми: *гідрографія, гідродинаміка, гідрологія, гідроманія, гідромантія, гідрометр, гідронат, гідропсія, гідростатика, гідростатична вага (аерометр), гідросфера, гідротерапія, гідротехніка, гідрофобія* [17, с. 71–72]. Отже, на початку сторіччя було чимало таких слів, що функціують і нині.

Г. Голоскевич (1929) подає: *гідроалаяція, гідроген, гідрогіологія, гідродинаміка, гідроелектро-станція, гідролог, гідрологічний, гідрологія, гідромеханіка, гідропатичний, гідропатія, гідроплан, гідростатика, гідротерапевт, гідротерапічний, гідротерапія, гідротехнік, гідротехніка, гідротехнічний* [6, с. 75]. Збігаються лише окремі слова (їх у переліку підкреслено).

«Словник чужомовних слів» І. Бойківа, О. Ізюмова, Г. Калишевського й М. Трохименка (1932) ввібрав лише такі слова на **гідро-**: *гідрогель, гідрогіологія, гідрогнозія, гідрогномонія, гідрогност, гідрографічний, гідрографія, гідродинаміка, гідроелектричний, гідрооль, гідроїд, гідрокарбюр, гідрокерам, гідрокефал, гідроксид, гідроліза, гідрологія, гідромантія, гідромедузи, гідрометал-льопластика, гідрометеори, гідрометр, гідрометрія, гідромеханіка, гідронефроза, гідронат, гідропатичний, гідропатія, гідроплян, гідропневматичний, гідропневмонія, гідропсія, гідропульт, гідроскоп, гідростатика, гідростатичний, гідросфера, гідротахометр, гідротерапія, гідротехніка, гідроторакс, гідроторф, гідротронізм, гідрофан, гідрофіли, гідрофільний, гідрофіт, гідрофіто-логія, гідрофобія, гідрофон, гідрохемія, гідрохінон* – усього 52 слова [2, с. 107–108]. У словнику О. Скалозуба (1933) є слова: *гідроген, гідрографія, гідрографічний, гідродинаміка, гідрокефал, гідрологія, гідромантія, гідрометр, гідронат, гідропатія, гідроплан, гідроскоп, гідростатика, гідросфе-ра, гідротерапія, гідрофобія* [16, с. 62–63]. У словнику 1937 року – *гідроплян, гідротерапія*. Є різниця між науковими й авторськими виданнями [9].

Отже, кількість слів із цим компонентом постійно більшає. Розбіжності спостерігаємо як у написанні таких слів у західноукраїнських і українських виданнях, так і у їхньому трактуванні. Порівняймо: **гідрологія** – наука про води, особливо мінеральні [17, с. 71], і гр. – 1) наука про склад природних вод; 2) зокрема – про мінеральні цілющі води [2, с. 107].

«Словник чужомовних слів» Артема Орла (1963), що вийшов у Нью-Йорку, має 49 лексем. Новими є: *гідроавіація, гідроаеродром, гідроаероплян, гідробіологія, гідрогастер, гідроген, гідрогенізація, гідрограф, гідрогенератор, гідродинамічний, гідрокінематика, гідроліт, гідролог, гідроманія, гідрометалюргія, гідрометеорологія, гідромодуль, гідросульфат, гідросульфит, гідротакса, гідротермальний, гідротронізм, гідрофілія, гідроцефалія* [10, с. 203–205].

«Російсько-український технічний словник» (1961) подає 134 терміни, серед яких не повто-рено в попередніх словниках: *гідроавіаційний, гідроавтомат, гідроагрегат, гідроакумування, гідроакустика, гідроароматичний, гідроаероплан, гідроаеропорт, гідроберацит, гідробудівник, гідробудівництво, гідровелосипед, гідрогель, гідрогенізаційний, гідрогенізація, гідрогенізувати, гідрогенний, гідрогіологічний, гідрогетит, гідрограф, гідродвигун, гідродільниця, гідродобуток, гідродоломіт, гідродомкрат, гідроекскаватор, гідроекскаваторний, гідроелектричний, гідро-електрометалургія, гідростанція, гідроенергетика, гідрозавіса, гідрозакладка, гідрозоль, гідроізо-гіпси, гідроізол, гідрозоловидалення, гідроізоляційний, гідроізоляція, гідрокарбонат, гідрокаучук, гідрокомплекс, гідрокомпресор, гідроксид, гідроксиламін, гідроксилування, гідроксильний, гідрольодоріз, гідролізапарат, гідролізит, гідроліт, гідролітичний, гідрологічний, гідрологія, гідролокація, гідромагнетизм, гідромаса, гідроматик, гідрометричний, гідромеханізація, гідро-*

модуль, гідромодульний, гідромонітор, гідромоніторник, гідромуфта, гідронавалка, гідронавалювальний, гідронасос, гідроновий, гідрономія, гідрознеплювання, гідроокис, гідрооксалат, гідровідбій, гідропередача, гідроплан, гідропластика, гідропневматичний, гідропідйомник, гідропрес, гідропривод, гідропульпер, гідропульсатор, гідропульт, гідрорейсформінг, гідролітак, гідросепаратор, гідросилікат, гідроспоруда, гідростабілізація, гідростанція, гідростатика, гідростатичний, гідротатор, гідротахометр, гідротерма, гідротермальний, гідротермічний, гідротехнік, гідротехнічний, гідротипи, гідроторф, гідротранспорт, гідротрансформатор, гідротурбіна, гідротурбобудування, гідроустановка, гідрофан, гідрофізика, гідрофільність, гідрофобний, гідрофобність, гідрофон, гідрохінон, гідроцелюлоза, гідроциклон, гідроцикніт, гідрошахта [15, с. 88–90].

У «Словнику української мови» 84 слова. Уперше натрапляємо на лексеми: гідробіолог, гідробіологія, гідровал, гідровідбивання, гідровузол, гідрогеологічний, гідрогеологія, гідрограф, гідроелеватор, гідроелектричний, гідроелектростанція, гідроенергетика, гідроенергетичний, гідроенергія, гідроізоляційний, гідроізоляція, гідроліз, гідролізний, гідролізувати, гідролітак, гідролітичний, гідролог, гідрологічний, гідрологія, гідролокатор, гідролокація, гідромеліоративний, гідромеліоратор, гідромеліорація, гідрометалургія, гідрометр, гідрометричний, гідрометрія, гідрометслужба, гідромеханізатор, гідромеханізація, гідромеханіка, гідромеханічний, гідромонітор, гідромоніторний, гідромоніторник, гідроокис, гідропарк, гідропат, гідропатія, гідропатичний, гідроплан, гідропоніка, гідропульт, гідроресурси, гідроспоруда, гідростанція, гідростат, гідростатика, гідростатичний, гідросфера, гідротерапія, гідротехнік, гідротехніка, гідроторф, гідротурбіна, гідротурбобудування, гідрофізичний, гідрофіт, гідрофіти, гідрофобний, гідрофобність, гідрохімічний [21, т. 2, с. 66–67].

«Словник іншомовних слів» за ред. акад. О. Мельничука (1974) має 101 слово, а (1985) – 94: гідроавіація, гідроагрегат, гідроаеродром, гідроаеромеханіка, гідроакустика, гідробіологія, гідробіоніка, гідробіонти, гідробіос, гідроблок, гідровібратор, гідрогенез, гідрогенерація, гідроген, гідрографія, гідродинамічний, гідроелеватор, гідроелектричний, гідроізол, гідроізоляція, гідроінтегратор, гідроїдні, гідрокарбонати, гідрокомбінезон, гідрокортизон, гідрокс, гідроксил, гідролази, гідролаколіти, гідроліз, гідролізер, гідролімфа, гідрологічний, гідрологія, гідролокація, гідромасаж, гідромедуза, гідромеліорація, гідрометалургія, гідрометеори, гідрометеорологічний, гідрометрія, гідромеханізація, гідромеханіка, гідромодуль, гідромонітор, гідромуфта, гідронавт, гідронефроз, гідроніміка, гідроперит, гідроплан, гідропланування, гідропоніка, гідропульт, гідросепаратор, гідростат, гідростатика, гідросульфати, гідросфера, гідротаксис, гідротерапія, гідротерми, гідротермічний, гідротехніка, гідротипія, гідроторакс, гідроторф, гідротрансформатор, гідротропізм, гідрофільність, гідрофобія, гідрофобність, гідрохорія, гідроцефалія, гідроциклон, гідроциліндр [18, с. 161–164].

Попри те, що технічний словник вийшов раніше за тлумачний та іншомовних слів, лексем із компонентом **гідро-** в ньому значно більше, бо він має значну кількість вузькогалузевих термінів, що не властиво для загальнономовних словників.

У «Російсько-українському словнику наукової та технічної мови» (1997) О. Войналовича та В. Моргунюка є ще терміни: гідропульсатор, гідророзрив, гідророзривання [5, с. 41].

«Російсько-український словник фізичних термінів» Ю. Каравана, С. Клоса та ін. (1994) містить: гідроакустика, гідроаеромеханіка, гідрогенізаційний, гідрогенізація, гідрограф, гідродвигун, гідродинаміка, гідродинамічний, гідродомкрат, гідроелектричний, гідроелектростанція, гідроенергетика, гідроенергія, гідроізоляція, гідрокомпресор, гідроксил, гідрметеор, гідрометрія, гідро-

кислоти, регулюють постійність реакції крові в організмі; **гідросульфати** – кислі солі сірчаної кислоти;

4) **назви рідин:** *гідрозолі, гідролімфа, гідротерми*. Напр.: **гідролімфа** – рідина, що циркулює в кишково-судинній системі деяких кишковопорожнинних тварин, постачає клітинам поживні речовини й виводить продукти обміну; **гідротерми** – гарячі водні розчини в надрах Землі, що утворюються у процесі застигання магми;

5) **назви лікарських препаратів:** *гідрокодон, гідрокортизон, гідроперит, гідрохінон*. Напр.: **гідрокодон** – лікарський препарат, протикашльовий засіб, застосовують для лікування легень і верхніх дихальних шляхів; **гідрокортизон** – один із гормонів кори надниркових залоз; **гідроперит** – лікарський препарат, застосовують як дезінфікувальний засіб для лікування запальних слизових оболонок у гінекології;

6) **назви хвороб:** *гідроперикардид, гідропанкреатоз, гідропневмоторакс, гідроофтальм* тощо. Напр.: **гідронефроз** – захворювання нирок людини чи тварини, якому властиве прогресувальне розширення ниркових чашечок і миски, що призводить до атрофії ниркової паренхіми, зумовлює порушення виведення сечі; **гідроторакс** – скупчення трансудату в плевральній порожнині, виникає під час різних серцевих і ниркових захворюваннях;

7) **назви приладів, пристроїв, механізмів:** *гідроавтомат, гідроагрегат, гідроаероплан, гідробуфер, гідрогенератор, гідродомкрат, гідроелеватор, гідрокомпресор, гідролізер, гідролокатор, гідрометр, гідромодуль, гідромонітор, гідромуфта, гідросепаратор, гідростат, гідротрансформатор, гідротурбіна, гідрофон, гідрциклон, гідроциліндр*. Напр.: **гідроавтомат** – автоматичнодіючий пристрій, де водяний напір використовують для стиснення або розрідження повітря, а таке повітря – для піднімання води; **гідробуфер** – гідравлічний пристрій, що прибирає шогли, підпори та інші конструкції, що відкидають під час старту ракети; **гідрогенератор** – генератор змінного струму, що його урухомлює гідротурбіна; **гідролізер** – апарат для гідролізу, застосовуваний у крохмалепатоковому виробництві; **гідрометр** – прилад для визначання кількості та швидкості руху води у водному басейні;

8) **назви установ, організацій:** *гідрометслужба, гідропарк, гідрошахта*. Напр.: **гідрометслужба** – установа, де систематично спостерігають за станом погоди, режимом рік, озер, морів тощо; **гідропарк** – парк зі штучними або природними водоймами, які зазвичай використовують для водного спорту й купання; **гідрошахта** – підприємство гірничої промисловості, де вугілля або інші корисні копалини видобувають підземними способами, застосовуючи засоби гідромеханізації;

9) **назви споруд:** *гідроелектростанція, гідроканал*. Напр.: **гідроелектростанція** – скорочення від гідроелектрична станція; **гідроканал** – канал для випробувань моделей кораблів, човнів, гідролітаків тощо;

10) **назви способів і методів:** *гідроаккумуляція, гідровідбивання, гідрогенізація, гідроекструзія, гідрокс, гідролокація, гідромасаж, гідромеліорація, гідромеханізація, гідротерапія, гідропоніка, гідротаксис, гідротипія, гідрохорія, гідроцефалія*. Напр.: **гідроаккумуляція** – нагромадження гідроенергії створенням запасів води у водосховищах верхнього б'єфа, **гідровідбивання** – видобування вугілля струменем води; **гідрогенізація** – приєднання водню до простих і складних речовин за наявності каталізаторів; **гідролокація** – визначання за допомогою звукових хвиль місця перебування у воді рухомих і нерухомих об'єктів; **гідромасаж** – масаж під водою з лікувальною та профілактичною метою тощо.

11) **властивості, якості:** *гідропрофільність, гідрофобність*. Напр.: *гідропрофільність* – властивість дуже подрібнених високодисперсних частинок речовини приєднувати до себе молекули води; здатність деяких речовин змочуватися водою; *гідрофобність* – властивість деяких речовин не змочуватися водою;

12) **стосунок до того, на що вказує основа:** *гідровіаційний, гідроакустичний, гідрогео-логічний, гідрографічний, гідродинамічний, гідроелектричний, гідроенергетичний, гідролітичний, гідрологічний, гідромеліоративний, гідрометеорологічний, гідромеханічний, гідромоніторний, гідронімічний, гідропатичний* тощо. Напр.: *гідродинамічний* – пов’язаний із гідродинамікою; *гідро-енергетичний* – стосується до гідроенергії; прикметник до гідроенергетика; *гідрометеорологічний* – той, що стосується гідрологічних та метеорологічних явищ;

13) **процеси:** *гідролізуватися* – розкладатися, сполучаючись із водою .

Найчисленнішими є групи, що позначають, стосунок до того, на що вказує твірна основа, а також для позначання приладів, пристроїв, механізмів, методів і способів.

Полісемію мають такі слова: *гідромедуза, гідропрофільність*. Пор.: *гідромедуза* 1) рід плазунів родини зміїношійних черепах; 2) медузоїдні особини деяких кишечнопорожнинних тварин класу гідроїдних; *гідропрофільність* – 1) властивість дуже подрібнених (високодисперсних) частинок речовини приєднувати до себе молекули води; 2) здатність деяких речовин змочуватися водою. У нових словниках полісемію подано до термінів *гідроізоляція, гідросуміш, гідромодуль, гідродударний*. Наприклад: *гідросуміш* – 1) спеціально приготовлена суміш різнорідних рідин, що має цільові властивості; 2) механічна суміш часток сипких чи подрібнених твердих матеріалів із водою – пульпа чи будівельний розчин; *гідродударний* – 1) який має ударну дію, яку створює тиск рідини (про машини, механізми); 2) пов’язаний із використанням гідравлічних машин ударної дії.

Деякі терміни мають ознаки синонімії (*гідротерапія – водолікування, гідромасаж – водний масаж*), антонімії (*позитивний гідротаксис – негативний гідротаксис*), зіставлення (*гідроцефалія природжена – гідроцефалія набута*).

Окремі слова виконують функцію родового терміна стосовно видових, зокрема для позначування хемічних сполук: *гідроксид* (калію, магнію); *гідрохлорид* (аміну, аніліну, сальсонілу); *гідроксил* (глюкозидний, напівацетальний, спиртовий, фенольний); процесів: *гідроліз* (відновлю-вальний, окислювальний, лужний, кислотний; крохмалю, целюлози); у техніці: *гідротурбіна* (ківшева, поворотно-лопатева, пропелерна, співвідносна, спарена, тихохідна, швидкохідна). Або належать до складу видового: *гідроксильний* (водень, показник, радикал) ~ **а** (група), *гідропрофільний* (центр, колоїд) ~ **а** (група, поверхня, речовина), ~ **е** (з’єднання); *гідротермічний* (коефіцієнт, режим), ~ **а** (обробка); *гідрофобний* (колоїд, силікат); ~ **а** (група, плівка, поверхня), ~ **е** (з’єднання), ~ **і** (рослини); *гідростатичний* (лот, напір, парадокс, прес, рівень, рівнемір, тиск), ~ **а** (рівновага, трансмісія); *гідротехнічний* (тунель), ~ **а** (ділянка, споруда), ~ **е** (будівництво), *гідрологічний* (прогноз, режим, сезон, стаціонар), ~ **а** (мережа, станція); *гідродинамічний* (трансформатор, напір), ~ **а** (активність, мережа, напруга, труба), ~ **е** (моделювання, гальмо).

Компонент *гідро-* поєднано з одним чи кількома міжнародними терміноелементами: *гідрограф, гідрографія, гідролог, гідрологія, гідрометр, гідропат, гідропатія, гідроплан, гідрофон, гідростат; гідробіолог, гідроаероплан* тощо.

А також з іншомовними основами: **г р е ц ь к и м и**: гідроакустика, гідробіолог, гідро-граф(ічний), гідродинаміка, гідроелектрика, гідроенергія, гідрометалургія, гідромеханізатор, гідро-механіка, гідропатія, гідростатика, гідросфера, гідротерапія, гідротехніка; **л а т и н с ь к и м и**:

гідроаероплан, гідрогенератор, гідролокатор, гідролокація, гідромеліорація, гідроплан, гідростанція тощо; а н г л і ї с ь к и м и: гідромонітор, гідропарк; ф р а н ц у з ь к и м и: гідроавіація, гідроізоляція; гідроресурси, гідротурбіна; н і м е ц ь к и м и: гідропульт, гідроторф; гідрошахта тощо.

Поєднано цей компонент і з у к р а ї н с ь к и м и основами: *гідровідбій, гідровузол, гідролітак, гідропередача* тощо.

Нерідко спостерігаємо комбінацію тричленних утворин на взір *гідрометеослужба, гідротурбобудування* тощо. Названі терміни – це синтез національних й інтернаціональних компонентів.

У сучасній мові стали рідковживаними такі терміни: *гідрогнозія* (наука про розподіл вод на земній кулі); *гідрогноманія* (винайдення джерел за допомогою чарівної гіллячки); *гідрокерам* (глиняна посудина з дірчастими стінками); *гідрокарбюр* (один із легких продуктів переганяння кам'яновугільного дїгтю) тощо. Натомість з'явилися *гідрозмив, гідропульт, гідролокатор, гідрокомпресор* і под.

Отже, серед термінів із компонентом *гідро-*: 1 дієслово (*гідрогенізувати*), 31 прикметник (*гідроавіаційний, гідроакустичний, гідроароматний, гідрогенізований, гідрогеологічний, гідрографічний, гідродинамічний, гідроекскаваторний, гідроелектричний, гідроенергетичний, гідрознеплювальний, гідроксильний, гідролітичний, гідрологічний, гідромеліоративний, гідрометеорологічний, гідрометричний, гідромеханічний, гідромоніторний, гідронавалювальний, гідронімічний, гідроновий, гідрооксамовий, гідропатичний, гідропневматичний, гідрорубеановий, гідростатичний, гідротермальний, гідротермічний, гідрофільний, гідрофобний* і 308 іменників. Усього 340 слів цих частин мови. Це терміни хемії, біології, медицини, техніки, фізики, геології.

У постпозиції цей компонент є у слові: *акрогідроз* – підвищена пітливість долонь і підшов [22, т. 1, с. 63], та *кристалогідрати* – кристалічні речовини, у складі молекул яких є кристалізаційна вода) [20, с. 371].

П. Штепа пропонує цей терміноскладник заступати “водо”, наприклад: *гідроаероплан – водосідний літак, гідроелектростанція – водоелектрівня, гідроенергія – водосила, водоснага, водопотуга, водопотужність; гідроліз – волорозклад, гідролог – водознавець, гідрометр – водомірка, гідронефроз – нирководянка, гідроніміка – назви вод, гідропсія – водянка, гідротерапія – водолікування, гідроторакс – ґрунтоводянка, гідротурбіна – водотурбіна, гідрофобія – сказ, гідрофон – водослухавка, гідроцефалія – голововодянка, водянка голови* [23, с. 60].

Аналогічної концепції дотримується М. Вакуленко. У «Фізичному словнику» (1996), крім прямих аналогів, він пропонує такі відповідники до слів із компонентом *гідро-*: *гідродинаміка – водорух, гідроксил – водокисень, гідроліз – водорозклад, гідрометр – водомір, водомірець, водомірка, гідрофон – водослухавка* [3, с. 69]. Однак, якщо слова на *гідро-* вжито лише у складі термінологічної лексики, то слова на *водо-* тяжіють більше до загальноновживаної лексики і їх сполучено переважно з рідномовними опорними основами.

Польська мова подає рівнобіжно як інтернаціональні терміни, так і терміни національні, порівняймо: *гідроавіація – lotnictwo wodne, гідродинаміка – hydrodynamika, гідрологія – hydrologia, wodoznawstwo, гідромеліорація – melioracja wodna, гідроплан – wodnoplatawiec, hydroplan, гідростанція – budowa hydrauliczna, гідротехнік – hydrotechnik, гідрохімія – hydrochemia, гідроелектростанція – elektrownia wodna, hydroelektrownia. У чеській: hydrodynamika, hydrolyza, hydrologie, hydromeliorace (vodní meliorace), hydrometeorologie, hydrometeorologická služba, hydromonitor (vodní tryskač), hydroplán (hydroavion), hydroelektrárna (vodní elektrárna), hydrotechnika (vodní turbina), hydrouzel (vodní dílo).*

Терміноелемент дає лише вказівку на те, що слова, до яких він увіходить, стосуються води – водної техніки, водолікування, механіки, фізики, хемії, медицини тощо.

1. Андерш Й. Ф., Неруш Г. І. й ін. Чесько-український словник: у 2-х т. / Й. Ф. Андерш, Г. І. Неруш, В. Д. Цвях, Г. Т. Яценко, Т. Б. Бобошко, С. Є. Доломан. – К. : Наук. думка, 1989. – 1199 с.
2. Бойків І., Ізюмов. О., Калишевський Г., Трохименко М. Словник чужомовних слів / За ред. О. Бадана-Яворенка. – К., Х. : УРЕ., 1932 ; – 532 с.
3. Вакуленко М. Російсько-український словник фізичної термінології / За ред. О. В. Вакуленка. – К., 1996. – 235 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ Перун, 2001 ; – 1440 с.
5. Войналович О., Моргунок В. Російсько-український словник наукової і технічної термінології. – К. : НВП «Вирій», 1997. – 254 с.
6. Голоскевич Г. Правписний словник. – Лондон, 1977. – 451 с.
7. Доманицький В. Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів. – К. : Типограф. С. Борисова, 1906. – 128 с.
8. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / За ред. О. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1982–1989. – Т. 1–4.
9. Кишеневий словник чужомовних слів із поясненням їхнього значення / Уложили : Р. Борис і С. Корбут. – Львів : Вид-во «Дешева книга», 1937. – 287 с.
10. Орел А. Словник чужомовних слів. – Нью-Йорк : Сурма, 196. – 500 с.
11. Російсько-український словник наукової термінології : Суспільні науки / Й. Ф. Андерш, С. А. Воробійова, М. І. Кравченко й ін. – К. : Наук. думка, 1994. – 594 с.
12. Російсько-український словник наукової термінології: Біологія. Хімія. Медицина. / С. П. Вассер, І. О. Дудка, В. І. Єрмоленко й ін. – К. : Наук. думка, 1996. – 660 с.
13. Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос / В. В. Гейченко, В. М. Завірюхіна, О. О. Зеленюк й ін. – К. : Наук. думка, 1998. – 888 с.
14. Російсько-український словник фізичних термінів / Укл. Ю. В. Караван, Є. С. Клос, О. Б. Лискович, В. І. Пілецький та ін. / За ред. О. Б. Лисковича. – К. : Вища школа, 1994. – 311 с.
15. Російсько-український технічний словник / Укл. М. М. Матійко, О. М. Матійко. – К. : Держтехвидав, 1961. – 648 с.
16. Скалозуб О. Словник чужомовних слів, виразів і приповідок, що вживаються в українській мові. – Коломия: Рекорд, 1933. – 480 с.
17. Словар чужих слів / З. Кузелі і М. Чайковського. – Чернівці: Руська Рада, 1910. – 368 с.
18. Словник іношомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1974. – 775 с.
19. Словник іношомовних слів / За ред. О. С. Мельничука, – К.: Гол. ред. УРЕ, 1985. – 966 с.
20. Словник іношомовних слів / Укл. : С. М. Морозов, Л. М. Шкаралупа. – К. : Наук. думка, 2000. – 662 с.
21. Словник української мови: в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 2 К., 1971. – 550 с.
22. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник / За ред. Л. І. Петрух й О. Павловського : у 2-х т. – Л. : Вид. спілка «Словник», 1995. – Т. 1. – 651 с.
23. Штепа П. Словник чужослів : Знадібки. – Торонто : Вид. Й. Гладун і сини, 1978. – 452 с.
24. Юрковський М., Назарук В. Українсько-польський та польсько-український словник. – К. : Школа, 2003 – 932 с.